THESES AND ANTITHESES IN THE LINGUISTIC WORKS OF ION HELIADE-RĂDULESCU

Andreea-Sabina NAPEU
University of Piteşti

Abstract: Ion Heliade Rădulescu, one of the most remarkable personalities in the Romanian culture, was considered the creator of the modern grammar due to his involvement in the process of reinforcing the canons of the literary language. Moreover, all his linguistic contributions were related to his strong interest in developing the modern Romanian language.

Keywords: linguistics, modernization, Italian influence, neologism, Romanization.

1. Personalitatea culturală a lui Ion Heliade Rădulescu

Personalitatea culturală a lui Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) a cunoscut mai multe direcții. Astfel, el a fost scriitor, filolog, traducător, gramatician-lingvist, jurnalist, dar și membru fondator al Academiei Române, fiind primul președinte al acesteia în perioada 1867-1870. De-a lungul timpului, acesta s-a bucurat de numeroase aprecieri; a fost considerat de George Călinescu „a doua mare personalitate, după Dimitrie Cantemir” (Călinescu, 1988, p. 131).

Ion Heliade Rădulescu și-a pus amprenta asupra evoluției culturii românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin încercările sale de a se implica în numeroase domenii (literatură, gramatică, lingvistică, jurnalism), investind în acest sens toate resursele de care dispunea. Martor al evenimentelor celei mai importante epoci din istoria românilor, acesta a pus bazele culturii românești prepașoptiste prin pasiunea sa pentru cunoaștere, prin puterea sa de muncă, prin inteligența recunoscută de criticii vremii, prin ideile inovatoare pe care le avea, dar, mai ales, prin credința că trebuie să îndeplinească un rol în istoria românilor: acela de „mare cărturar” (Heliade Rădulescu, 1973, p. 7), după cum însuși se caracterizează. În ceea ce privește domeniul literaturii, el devine un întemeietor al curentului romantic românesc, scriind proză și poezii, cu conținut satiric. Pentru contribuția în acest domeniu, Bogdan Petriceicu Hasdeu îl numește „părintele literaturii române” (Rosetti, Gheție, 1969, p. 7). În plus, prin traducerile din Alphonse de Lamartine, Jean de La Fontaine, Nicolas Boileau, Friedrich Schiller și George Gordon Byron, Ion Heliade Rădulescu aduce în atenția publicului românesc operele din literatura occidentală. Prin activitatea filologică, acesta a contribuit la dezvoltarea limbii literare în secolul al XIX-lea. Mai mult decât atât, a fost fondatorul primului ziar din Țara Românească – *Curierul românesc*. Așadar, numele său este legat de numeroase realizări care au dus la dezvoltarea culturii și literaturii românești.

2. Orientarea lingvistică până în anul 1841

Cercetările limbii din secolul al XIX-lea făceau referire la problema modernizării și unificării acesteia. *Gramatica românească* a lui Ion Heliade Rădulescu, care circula sub formă de manuscris încă din anul 1820, și care a fost tipărită la Sibiu în anul 1828, a fost redactată după modelul gramaticii lui Charles-Constant Le Tellier. Gramatica lui Heliade dezvolta problemele legate de normarea limbii române literare, îndreptându-se către unitatea limbii și îmbogățirea lexicului. Normarea limbii reprezenta un factor esențial pentru evoluția

BDD-A22112 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:44 UTC)

acesteia. În această direcție, Heliade considera că, la baza unificării limbii române literare, stau textele religioase, demontând astfel toate ideile care circulau în epocă și respingând încercările latiniștilor, care impuneau un model abstract. În accepțiunea lui Heliade, una realistă, de altfel, calea prin care se poate realiza unificarea limbii române este adoptarea unui model concret de limbă scrisă: limba textelor religioase din secolul al XVIII-lea, care era mai unitară. Îmbogățind această limbă veche prin derivare și împrumuturi din limba latină, dar și prin valorificarea elementelor din limba vorbită, Heliade își aduce contribuția la unificarea limbii literare.

Ideile lui Heliade referitoare la normarea limbii se regăsesc mai ales în corespondența purtată cu Costache Negruzzi. În demersul de îmbogățire a limbii, Ion Heliade Rădulescu se bazează pe următoarele principii: „dreptul cuvânt, armonie și energie" (Heliade Rădulescu, 1073, p. 85), așa cum reiese dintr-una din scrisorile către Negruzzi, din anul 1836. Pe de o parte, primul principiu aparține raționalismului, iar pe de altă parte, următoarele două aparțin esteticului. Astfel, dreptul cuvânt determină romanizarea cuvintelor împrumutate, armonia impune respectarea criteriilor estetice în modificarea formei cuvintelor, iar energia presupune evitarea formelor lungi ale cuvintelor. Prin îmbinarea raționalismului și a esteticului, Ion Heliade Rădulescu încearcă să creeze o limbă „corectă și perfectă" (Heliade Rădulescu, 1973, p. 104), după cum însuși îi mărturisea lui Costache Negruzzi într-o altă scrisoare din anul 1838.

Încă din *Prefața Gramaticii românești* se supun atenției câteva idei care îi aparțineau lui Heliade, referitoare la problema ortografiei, pe de o parte, dar și la problema îmbogățirii vocabularului, pe de altă parte. Se remarcă simpatia teoreticianului pentru alfabetul latin, cu mențiunea că acesta nu propune înlocuirea efectivă a alfabetului chirilic, ci simplificarea acestuia prin reducerea numărului de slove chirilice la 29. Acest demers a reprezentat prima fază spre înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, fapt care s-a concretizat în anul 1836.

Referitor la problema îmbogățirii vocabularului, studiul neologismelor ocupă o parte importantă în *Prefața* gramaticii, precizându-se că introducerea în limbă a acestor cuvinte noi se datorează necesității culturale; cu alte cuvinte, o limbă bogată este mai interesantă și mai plăcută, iar dezvoltarea diferitelor domenii din știință obligă îmbunătățirea vocabularului cu termeni specifici. Totodată, în *Prefață* se subliniază faptul că îmbogățirea vocabularului se realizează prin două mijloace: formarea cuvintelor prin mijloace proprii și împrumutul din alte limbi. Heliade susține prezența cuvintelor împrumutate, prin introducerea de termeni din limba latină sau din alte limbi romanice, precizând în același timp că aceste împrumuturi trebuie făcute cu măsură, fiind folosite acolo unde este cu adevărat nevoie. Astfel de propuneri făcute de Heliade au fost confirmate de evoluția ulterioară a limbii. Prin problemele prezentate în *Prefața* lucrării de gramatică din anul 1828 se confirmă faptul că Ion Heliade Rădulescu încearcă să creeze o limbă unitară, care să fie utilizată în diferite domenii culturale, lingvistice și științifice.

3. Tendințe de modernizare (occidentalizare) a limbii române după anul 1841

După ideile sintetizate în gramatica de la 1828, începând cu anul 1840 se conturează preferința lui Ion Heliade Rădulescu pentru italienism, fapt care a reprezentat începutul celei de-a doua perioade a activității sale lingvistice. Astfel, apare lucrarea *Paralelism între limba română și italiană*, o lucrare începută în anul 1832, care a fost publicată în *Curier de ambe sexe* în perioada 1840-1842, prin intermediul căreia Ion Heliade Rădulescu își valorifică ideile italienizante. De altfel, tendința către italienizarea limbii române apare la Heliade încă din *Prefața* gramaticii din anul 1828, unde acesta spune că limba română trebuie să „semene întru toate cu cea italienească" (Heliade Rădulescu, 1973, p. 30). Aceste idei care susțin direcția italienistă reprezintă, de fapt, un alt pas către relatinizarea limbii, care a început în secolul al

BDD-A22112 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:44 UTC)

XVIII-lea în Transilvania. Heliade este astfel un continuator al procesului de regenerare a culturii românești și de modernizare a limbii, proces început de reprezentanții Școlii Ardelene încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Pentru a demonstra apropierea dintre cele două limbi, româna și italiana, Heliade publică partea a II-a a *Paralelismului* în anul 1841, intitulată *Forma sau gramatica acestor două dialecte*; acesta susține că aceeași gramatică stă la baza ambelor dialecte, însă pierde din vedere faptul că cele două limbi sunt diferite din punct de vedere al substratului, al istoriei și al culturii.

În anul 1841 apare *Prescurtare la gramatica limbei româno-italiene*, care se ocupă strict de morfologie și ortografie și care detaliază modalitățile de italienizare. În ceea ce privește morfologia, aceste tendințe italienizante sunt evidente, unele elemente prezentate în *Gramatica românească* de la 1828 fiind reluate, însă, sub aspect diferit. Aceste modificări vizează substantivele, care sunt grupate acum în cinci declinări, verbele, care sunt prezentate mai detaliat, dar și pronumele. Influența italiană se regăsește cu precădere în forma termenilor gramaticali, modificată după model italian. Referitor la ortografie, definită de Heliade ca fiind „arta de a scrie drept, după regule priimite de dreptul cuvânt și după însușirile unei limbe” (Heliade Rădulescu, 1980, p. 455), în capitolul consacrat acesteia, se enumeră reguli care susțin acum noua concepție italienizantă a autorului.

Ion Heliade Rădulescu este considerat un reprezentant al italienismului extremist, iar tendința italienizantă se manifestă în special în ultima perioadă a activității sale, perioadă în care italienismele se regăsesc din ce în ce mai mult în scrierile sale, mai ales în traducerile pe care le realiza. Italienismul începe să fie exagerat, devenind astfel o reacție la alte manifestări latiniste; așadar, Heliade credea că limba română se mai aseamană cu limba latină doar prin prisma lexicului, gramatica fiind diferită.

4. Concluzii

Activitatea lingvistică a lui Ion Heliade Rădulescu a avut un impact asupra întregului proces de unificare a limbii române. Importanța acestei activități constă în faptul că a consolidat normele limbii literare, în primă fază, bazându-se pe modelul textelor religioase, un model unitar; mai mult decât atât, toate încercările de modificare a limbii erau respinse cu vehemență. Astfel, în prima parte a activității sale, autorul considera că, prin îmbogățirea și prelucrarea limbii vechi, se va crea o nouă limbă cu ajutorul căreia se va putea comunica nemijlocit în toate domeniile culturale, științifice și lingvistice. Prin încercarea de a crea aceasta limbă folosind elemente vechi, tradiționale (limba din cărțile bisericești, cuvinte din diferitele dialecte populare) care se îmbină cu elementele inovatoare (neologismele), Ion Heliade Rădulescu deține un rol hotărâtor în această etapă de modernizare și unificare a limbii române literare.

A doua etapă a activității sale lingvistice continuă procesul de modernizare a limbii prin apropierea lui Heliade de italienism. Astfel limba acestuia cunoaște o evoluție clară, de la vocabularul popular din Muntenia, la neologismele italiene. Teoretizările italienizante, duse la extrem, dar și încercările autorului de a le pune în practică, au subliniat încă o dată faptul că modernizarea limbii române era un lucru necesar. Așadar, Ion Heliade Rădulescu, un creator al gramaticii românești moderne, a contribuit la dezvoltarea, unificarea și modernizarea limbii române literare prin ideile sale inovatoare, fapt care a determinat apariția unui adevărat moment Heliade în cultura noastră românească.

BDD-A22112 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:44 UTC)

5. Bibliografie

Călinescu, 1988 – Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, București, Editura Minerva.

Costinescu, 1979 – Costinescu, Mariana, *Normele limbii literare în gramaticile românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Diaconescu, 1974 – Diaconescu, Paula, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne, Partea I-Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830-1880)*, București.

Heliade Rădulescu, 1973 – Heliade Rădulescu, Ion, *Scrieri lingvistice*, ediție și studiu de Ion Popescu-Sireteanu, București, Editura Științifică.

Heliade Rădulescu, 1980 – Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatica românească*, ediție și studiu de Valeria Guțu-Romalo, București, Editura Eminescu.

Rosetti, Gheție, 1969 – *Studii de istoria limbii române literare-secolul XIX*, studiu de Al. Rosetti și Ion Gheție, București, Editura pentru literatură.

BDD-A22112 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:44 UTC)